

પોખરણ-2 બ્લાસ્ટનાં 25 વર્ષ: અમેરિકન સેટેલાઇટોની આંખમાં ધૂળ નાખી, ક્લામ મિલિટરીના વેશમાં આવ્યા... પરમાણુ પરીક્ષણના હીરો ડૉ. અનિલ કાકોડકર શું કહે છે?

Download App from

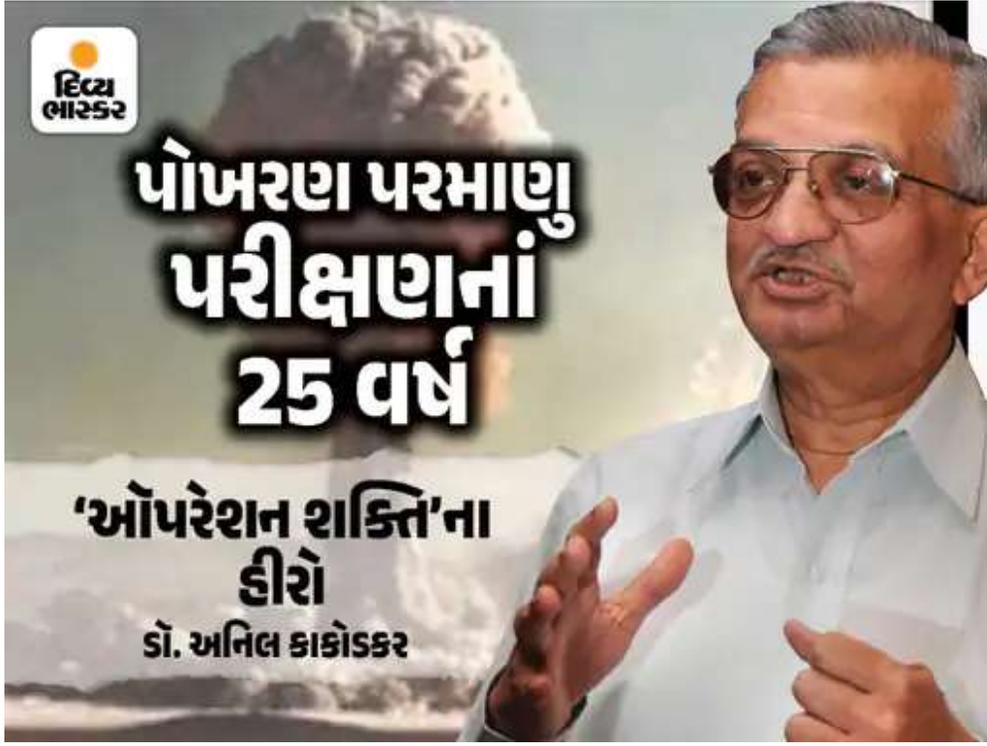
Follow us on

- [Gujarati News](#)
- [Dvb original](#)
- Somehow India Conducted A Nuclear Test Under America's Nose, The Hero Behind The Nuclear Test Dr. What Does Anil Karodkar Say?

ભાસ્કર એક્સક્લૂસિવપોખરણ-2 બ્લાસ્ટનાં 25 વર્ષ:અમેરિકન સેટેલાઇટોની આંખમાં ધૂળ નાખી, ક્લામ મિલિટરીના વેશમાં આવ્યા... પરમાણુ પરીક્ષણના હીરો ડૉ. અનિલ કાકોડકર શું કહે છે?

અમદાવાદ4 કલાક પહેલા

લેખક: વિક્રમ મહેતા

વીસ...અઢાર...પંદર...દસ..પાંચ..ત્રણ...ઝીરો....

જમીનથી 107 મીટર નીચે દટાયેલી 1400 કિલોના વજનની એક વસ્તુ જોરદાર ઘડાકા સાથે ફાટી અને આસપાસની ધરતીને ઘણાઘણાવી દીધી.... ધૂળની વિશાળ ડમરી ચડી.. જાણે રેતીનો જ્વાળામુખી ફાટ્યો.. થોડીવાર માટે ટાઇમ ફ્રીઝ થઇ ગયો...

ઓબ્ઝર્વેશન ટાવર પર રિવર્સ કાઉન્ટ કરી રહેલા વૈજ્ઞાનિકોએ પોતાની આંખ સામે સલામત અંતરેથી વીસ સેકન્ડ પછી જે દૃશ્ય જોયું એ ભારતના રાજકીય ઇતિહાસનું એક પ્રચંડ સીમાચિહ્ન દૃશ્ય હતું. ભારતનું ધાર્યું નિશાન પાર પાડ્યું હતું.

‘બુદ્ધ ઇઝ સ્માઇલિંગ’

ડૉ. રાજા રામન્નાએ પોતાના સાથી વૈજ્ઞાનિકોને હસ્તધૂનન કરીને બિરદાવ્યા પછી સામે છેડે આતુરતાથી રાહ જોઇ રહેલા વડાપ્રધાનને સાંકેતિક સંદેશો આપ્યો. આ હતો બુદ્ધપૂર્ણિમાના દિવસે થયેલો ભારતનો પ્રથમ પરમાણુ વિસ્ફોટ. ભારત પરમાણુ શક્તિ ધરાવતો વિશ્વનો છઠ્ઠો દેશ બની ગયો હતો.

તારીખ હતી 18 મે, 1974.

સમય: સવારના આઠ કલાક અને પાંચ મિનિટ.

સ્થળ: પોખરણ, જેસલમેર, રાજસ્થાન.

ચોવીસ વર્ષ બાદ..

11 મે, 1998ની એક બપોર.

એ જ પોખરણમાં કશુંક રંધાઇ રહ્યું છે. પોખરણથી સાડા છસ્સો કિલોમીટર દૂર દિલ્હીમાં.

અટલ બિહારી વાજપેયી અને તેમના સાથીમંત્રીઓ ગૃહમંત્રી લાલકૃષ્ણ અડવાણી, રક્ષામંત્રી જ્યોર્જ ફર્નાન્ડિઝ, યોજના આયોગના ઉપાધ્યક્ષ જસવંતસિંહ અને સલાહકાર બ્રિજેશ મિશ્રા 7 રેસકોર્સ રોડ સ્થિત આવાસમાં બેઠા છે. બેઠકરૂમમાં એક પ્રકારની ગંભીરતા છે. શું થશે? સફળ થશે? ન કરે નારાયણ ને કંઇક... આવા કેટલાયે વિચારોનો વંટોળ બેઠકરૂમના દરેક જણની અંદર ફૂંકાયો છે.

ટ્રિન.. ટ્રિન.. ટ્રિન.. અચાનક રણકેલા હોટલાઇનના ફોને તે અકળ શાંતિમાં ભંગ પાડ્યો. બ્રિજેશ મિશ્રા ફોન ઉપાડે છે.. સામેથી ખુશીના રણકતા સમાચાર મળે છે: 'પરમાણુ પરીક્ષણ સફળ નીવડ્યું છે!'

આ હતું ભારતનું બીજું પરમાણુ પરીક્ષણ: ઓપરેશન શક્તિ.

આજથી બરાબર પચ્ચીસ વર્ષ પહેલાંની એ ઐતિહાસિક ઘટનાએ ભારતની સાચી તાકાતનો દુનિયા આખીને પરિચય કરાવી દીધો હતો. જગતજમાદારીનો ઠેકો લઇને ફરતા અમેરિકાની નાકની દાંડી નીચેથી, અનેક વિપરીત પરિબળો વચ્ચે ભારતે પરમાણુ પરીક્ષણ કરીને વિશ્વપ્રવાહમાં કાયદેસરના ડંકા વગાડી દીધા હતા. ભારતીય ઇતિહાસનું એ સુવર્ણ પ્રકરણ હતું..તવારીખે હિન્દુસ્તાનના આ બે સુવર્ણ પ્રકરણ પાછળની કથા પણ બહુ રસપ્રદ છે. ડૉ. હોમી ભાભા, ડૉ. હોમી સેઠના, ડૉ. વિક્રમ સારાભાઇ, ડૉ. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામ, ડૉ. આર. ચિદમ્બરમ અને ડૉ. અનિલ કારોડકર જેવા ધુરંધર વૈજ્ઞાનિકો પરમાણુ પરીક્ષણની આ બે સફળ કથાઓ પાછળનાં 'રિઅલ બ્રેઇન' છે. આજે તેમાંથી માત્ર એક જ હીરો ડૉ. અનિલ કારોડકર હયાત છે.

પરમાણુ પરીક્ષણના રિઅલ હીરો પૈકી એક એવા ડૉ. અનિલ કારોડકર સાથે દિવ્ય ભાસ્કરે ખાસ વાતચીત કરી હતી. કારોડકર 1974 અને 1998 એમ બંને પરીક્ષણ કાર્યક્રમોમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે. પોતાના ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન બદલ પદ્મશ્રી, પદ્મભૂષણ અને પદ્મ વિભૂષણ એમ ત્રણ સર્વોચ્ચ પુરસ્કારોથી સન્માનિત. આજે 79 વર્ષના અને આટઆટલી પ્રચંડ સિદ્ધિઓ-માન-અકરામ મેળવ્યાં પછીયે સરળ-સાલસ સ્વભાવના એવા વિદ્વાન ડૉ. અનિલ કારોડકર સાથે વાતચીતનો દોર આરંભતાં પહેલાં ફલેશબેકમાં એક ક્વિક ડોકિયું...

જેસલમેર નજીક આવેલું પોખરણનું રણ: ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ બેસ્ટ, પરમાણુ પરીક્ષણ માટે પર્ફેક્ટ

ફલેશબેક...

આઝાદીના આઠ મહિના બાદ એટોમિક એનર્જી એક્ટ પાસ થયો. ઇન્ડિયન એટોમિક એનર્જી કમિશનની રચના થઇ. નેહરુ ન્યુક્લિયર બોમ્બ બનાવવાની કાબેલિયત વિકસાવવા માગતા હતા. ભારતને પરમાણુ સંપન્ન રાષ્ટ્ર બનાવવાનો ભગીરથ પ્રયાસ વર્ષ 1944માં શરૂ થઇ ગયો હતો જ્યારે ડૉ. હોમી જહાંગીર ભાભાએ મુંબઇમાં ટાટા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ફંડામેન્ટલ રિસર્ચની સ્થાપના કરી. 1954માં ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એનર્જીની સ્થાપના થઇ. સેક્રેટરી હતા ડૉ. ભાભા.

શાસ્ત્રીજી એકલા પડી ગયા, જનસંઘે એટમબોમ્બ બનાવવા પ્રસ્તાવ મૂક્યો

1962માં ચીન સામે ભારત ભૂંડી રીતે હાર્યું. બે જ વર્ષ બાદ વર્ષ 1964માં ચીને પ્રથમ અણુધડાકો કર્યો. ચીન હવે ન્યુક્લિયર રાષ્ટ્ર હતું. તત્કાલીન ભારત સરકાર પર એટમ બોમ્બ બનાવવા માટે માગ ઊભી થઇ. આ પાર્ટીમાં એક જનસંઘ પણ હતું.

નેહરુ બાદ લાલબહાદુર શાસ્ત્રી વડાપ્રધાન બન્યા. એમ કહેવાય છે કે શરૂઆતમાં શાસ્ત્રીજી એટમબોમ્બ બનાવવાની વિરુદ્ધમાં હતા. ડૉ. હોમી ભાભા સાથે આ કારણે મતભેદો પણ સર્જાયા. ડૉ. ભાભાએ સુરક્ષાને ધ્યાને રાખીને એટમ બોમ્બ બનાવવાના પક્ષમાં એક સ્પીચ આપી. જેમાં એમણે કહ્યું કે ભારત માત્ર દોઢ વર્ષમાં જ એટમ બોમ્બ બનાવી શકવા સમર્થ છે.

ભાભાનાં નિવેદનોથી લાલબહાદુર શાસ્ત્રી પોતાની જ પાર્ટીમાં એકલા પડી ગયા. નવેમ્બર માસમાં લોકસભામાં ગરમાગરમીથી ભરેલી ચર્ચા થઇ. જનસંઘે એટમ

બોમ્બ બનાવવાના પક્ષમાં પ્રસ્તાવ મૂક્યો. પ્રસ્તાવ ઠુકરાવાયો, પણ શાસ્ત્રીજીએ પોતાનો રસ્તો બદલવો પડ્યો. શાસ્ત્રીજીએ ડૉ. ભાભાને સમર્થન આપ્યું.

1965ના યુદ્ધ બાદ લાલબહાદુર શાસ્ત્રીનું તાશ્કંદ સંધિ દરમિયાન અચાનક મૃત્યુ થયું. એ જ વર્ષે ભેદી રીતે ડૉ. હોમી ભાભાનું પણ પ્લેન દુર્ઘટનામાં મૃત્યુ થયું. પરમાણુ કાર્યક્રમ સાથે સંકળાયેલી દેશની બે મહત્વની વ્યક્તિનું અચાનક મૃત્યુ હંમેશાં ઇતિહાસનાં પાને શંકાસ્પદ નજરે જોવાયું.

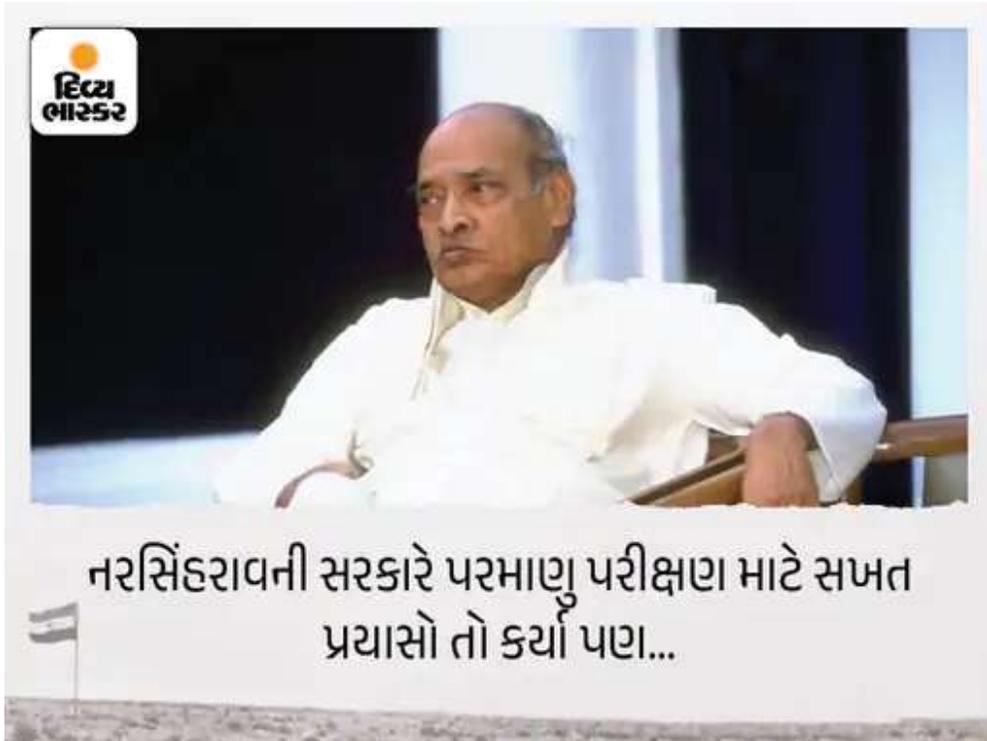
1974નો પરમાણુ ઘડાકો: 'મેડમજી, એક દેશની તાકાત માત્ર તેના સિદ્ધાંતો પર નથી ટકેલી!'

શાસ્ત્રીજી પછી ઇન્દિરા ગાંધીએ વડાપ્રધાનપદ સંભાળ્યું અને ડૉ. ભાભાનું સ્થાન લીધું ડૉ. વિક્રમ સારાભાઇએ. વિક્રમ સારાભાઇ એટમ બોમ્બના પક્ષધર નહીં. શરૂઆતમાં તો ઇન્દિરાજી વિક્રમ સારાભાઇના વિચારોથી પ્રભાવિત રહ્યાં, પણ 1971ના યુદ્ધ બાદ ઇન્દિરા પોતાની નીતિ બદલી ચૂક્યાં હતાં. ઇન્દિરાના સલાહકાર પી. એન. હકસરે સલાહ આપી કે, 'મેડમજી, એક દેશની તાકાત માત્ર તેના સિદ્ધાંતો પર નથી ટકેલી હોતી, પણ દેશની તાકાત સૈન્ય અને ન્યૂક્લિયર હથિયાર પર મદાર રાખે છે. 1968માં ઇન્દિરાએ પરમાણુ કાર્યક્રમને લીલી ઝંડી આપી દીધી હતી. વળી, ઇન્દિરાજી સામે જે રીતે પડકારો ઊભા થયા એ જોતાં ઇન્દિરા માટે કોઇ એવું મોટું પગલું લેવું જરૂરી હતું. ભ્રષ્ટાચાર, મોંઘવારીથી ત્રસ્ત નારાજ પ્રજામાં ઇન્દિરાની ઓસરાતી લોકપ્રિયતાને પરમાણુ પરીક્ષણ જ રક્ષણ આપી શકે એમ હતું.

1974નો પરમાણુ ઘડાકો એ ઇન્દિરાની આ રાજકીય ગણિતનું પણ એક ગણતરીબાજ પગલું હતું. ઇન્દિરાએ આ દાવ બહુ સિફતથી રમ્યો હતો. અમેરિકા, બ્રિટન, ચીન સહિતના દેશો નારાજ થયા હતા અને અનેક પ્રકારના પ્રતિબંધો લાદી દીધા હતા. અમેરિકાએ તારાપુર ખાતેના અણુમથકને બળતણ આપવાનું પણ બંધ કર્યું.

‘મैं नडीं कर पाया, तुम कर देना..’

સરકારો બદલાતી રહી. જગત જમાદાર અમેરિકાની ખોફગીનો ઓછાયો ભારતના પરમાણુ કાર્યક્રમ ફરતે મંડરાતો રહ્યો. ભારતના પરમાણુ કાર્યક્રમમાં મહત્વનો વળાંક આવ્યો પી. વી. નરસિંહ રાવની સરકારમાં. નરસિંહ રાવની એટમ બોમ્બ ટેસ્ટમાં રુચિ હતી. નરસિંહ રાવે વૈજ્ઞાનિકોને સજ્જ રહેવા કહ્યું. જોકે નરસિંહ રાવની ઇચ્છા અધૂરી રહી ગઇ. અમેરિકાને ભનક લાગી ગઇ હતી. અમેરિકન સરકારે ભારત સરકારને ચેતવણી પણ આપી હતી. નરસિંહ રાવે અમેરિકાના દબાણમાં ટેસ્ટ ટાળવો પડ્યો. કેટલાક વિશ્લેષકોના માનવા પ્રમાણે વૈજ્ઞાનિકો સમયસર તૈયાર નહોતા રહી શક્યા. જ્યારે તૈયાર થયા ત્યારે ચૂંટણી આવી ગઇ હતી. નરસિંહ રાવે ટેસ્ટની કમાન હવે અનુગામી વાજપેયી સરકારના હાથમાં સોંપી દીધી હતી. નરસિંહ રાવે સાંકેતિક ભાષામાં કીધું ‘મैं नडीं कर पाया, तुम कर देना..’

અને તે દી' કલામનાં લોચનિયે આંસુ દીઠાં..!

વાજપેયીએ સત્તા પર આવતાં જ પરમાણુ પરીક્ષણની દિશામાં કદમ માંડ્યાં. એ. પી. જે. અબ્દુલ કલામને એક ખાસ વિમાનમાં બેસાડીને દિલ્હી લાવવામાં આવ્યા. વાજપેયી અને કલામ વચ્ચે એક ગુપ્ત બેઠક થઇ. કલામ જ્યારે મિટિંગ પૂરી કરીને

બહાર નીકળ્યા તો એમના ચહેરા પર ખુશી છલકતી હતી. પણ અટલજીની સરકાર લાંબું ન ટકી. માત્ર તેર જ દિવસમાં પડી ભાંગી. કલામ બેચેન થઇ ગયા.

પીએમઓના એક અધિકારીને કલામે જણાવ્યું: જો વાજપેયી થોડા વધુ સત્તા પર રહ્યા હોત તો તેઓ કરી બતાવતા. કલામની આંખમાં આંસુ હતાં.

માત્ર તેર જ દિવસમાં પડી ગયેલી વાજપેયી સરકાર બાદ દેવગૌડાની સંયુક્ત મોર્યા સરકાર આવી. દેવગૌડાને પણ આર્થિક પાસાંઓની ચિંતા હતી. દેવગૌડા બાદ ઇન્દ્રકુમાર ગુજરાલ સંયુક્ત મોર્યા સરકારના પ્રધાનમંત્રી બન્યા.

1998માં ફરી વાજપેયી: હાર નહીં માનુંગા... રાર નહીં ઠાનુંગા...

તારીખ 19 માર્ચ, 1998ના રોજ વાજપેયીએ ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એટોમિક એનર્જી (DAE)ના ચીફ તરીકે આર. ચિદંમબરમ અને ડિફેન્સ રિસર્ચ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગેનાઇઝેશન (DRDO)ના પ્રમુખ તરીકે અબ્દુલ કલામની નિમણૂક કરી. ભાભા એટોમિક રિસર્ચ સેન્ટર (BARC)ના અનિલ કાકોર ત્યારે ડાયરેક્ટર હતા. વાજપેયીએ ભારતને બીજા પરમાણુ પરીક્ષણ માટે લીલી ઝંડી આપી દીધી હતી.

કટ ટુ, વર્તમાન.

અમે કોમ્પ્યુટર સ્ક્રીન સામે બેઠા છીએ. વીડિયો કોલના સામે છેડે છે પદ્મ વિભૂષિત ડૉ. અનિલ કાકોડકર. એમની સાથે અમારી વાતચીતનાં મંડાણ થાય છે 1974 અને 1998ના તફાવતથી.

1974 અને 1998નાં પરમાણુ પરીક્ષણો એકબીજાથી કઇ રીતે અલગ પડતાં હતાં?

18 મે, 1974ના રોજ રાજસ્થાનના પોખરણમાં શાંતિપૂર્ણ રીતે પરમાણુ વિસ્ફોટ કરવામાં આવ્યો. ટેસ્ટને નામ આપવામાં આવ્યું 'સ્માઇલિંગ બુદ્ધા'. કારણ કે એ દિવસે બુદ્ધ પૂર્ણિમા હતી. આ એક ફિશન એટલે કે વિખંડન ટેસ્ટ હતો. જે જમીનની કેટલાય ફૂટ નીચે કરવામાં આવ્યો હતો. એમ કહેવાય છે કે આ ટેસ્ટને કારણે 12 કિલોટન TNT જેટલી ઊર્જા નીકળી હતી. જોકે આ ટેસ્ટના થીલ્ડને લઇને વિવાદ છે. ન્યૂક્લિયર ફિશન ટેસ્ટ એટલે શું? સીધી રીતે સમજાવે તો કોઇ પણ અણુના કેન્દ્ર (ન્યુક્લિઅસ) પર હલકી ઊર્જાવાળા ન્યૂટ્રોન્સનો મારો ચલાવીને એને બે ટુકડામાં વહેંચી દેવામાં આવે. આ કારણે પ્રચંડ માત્રામાં ઊર્જા છૂટી પડે છે. પરમાણુ ઊર્જા પાવર પ્લાન્ટ્સમાં આ જ રીતે ઊર્જા પેદા કરવામાં આવે છે.

11 મે, 1998ના રોજ રાજસ્થાનના પોખરણમાં પરમાણુ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું. 11મેના રોજ ત્રણ વિસ્ફોટ અને 13 મેના રોજ બે વિસ્ફોટ કરવામાં આવ્યા. ટેસ્ટનું નામ રાખવામાં આવ્યું ઓપરેશન શકિત. આ ટેસ્ટને કારણે જે ઊર્જા પેદા થઇ એ 45 કિલોટન જેટલી હતી. પરીક્ષણ જમીનની અંદર કરવામાં આવ્યું હતું. આ ટેસ્ટમાં ફિશન અને ફ્યુઝન એમ બંને રીતનું પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. ફ્યુઝન ટેસ્ટમાં બે અણુ પરસ્પર ભેગા મળે છે અને એક મોટો અણુ સર્જાય છે. આ માટે ઘણા પ્રોટોન્સ અને ઇલેક્ટ્રોન્સની જરૂર પડે છે. આ ફિશન રિએક્શનથી વધારે ઊર્જાવાળું રિએક્શન હોય છે. વધુ ખતરનાક પણ.

ડો. અનિલ કાકોડકર 1974 અને 1998ના પરમાણુ પરીક્ષણ વચ્ચેના તફાવત સંદર્ભે વાત કરતાં કહે છે, 'ભારત સરકારનો અણુશક્તિનો જે કાર્યક્રમ છે. એ કાર્યક્રમમાં મૂળભૂત સંશોધનની વાત છે. વિકસિત ટેકનોલોજીને આધારે લોકોને ફાયદો કરાવવાની વાત છે. આ સિવાય એનાં ઘણાં પાસાંઓ છે. સુરક્ષા, વીજળી ઉત્પાદન, ચિકિત્સા જેવાં અનેક પાસાંઓ છે. જેવી રાષ્ટ્રની ઉપયોગિતા હોય એ રીતે અમે તેને આગળ વધારીએ છીએ. 1974નો જે પરમાણુ ટેસ્ટ હતો એ પીસફૂલ ન્યૂક્લિયર એક્સપ્લોઝન પ્રયોગ હતો. ઇન્ટરનેશનલ એટોમિક એજન્સીમાં આ અંગે ઘણી સંગોષ્ટિઓ થતી હતી. 1974નો જે ટેસ્ટ હતો એ શાંતિપૂર્ણ ન્યૂક્લિયર ટેસ્ટ હતો. 1998નો જે ટેસ્ટ હતો એ પરમાણુ હથિયારનો ટેસ્ટ હતો.'

1974 અને ભારતનો પ્રથમનો પરમાણુ ઘડાકો: જ્યારે બુદ્ધ સ્માઇલ કરે છે!

1998ના પરમાણુ પરીક્ષણના પડકારો

વર્ષ 1974 પછી છેક વર્ષ 1998માં પરમાણુ પરીક્ષણ ભારત કરી શક્યું. ક્યાંક અમેરિકા જેવા બળુકા દેશોનો પ્રતિબંધનો ડારો. કેટલાક અંશે રાજકીય ઇચ્છાશક્તિનો અભાવ. વર્ષ 1974 પછી ભારત પર ચાંપતી નજર રાખવામાં આવી હતી. 1995ની આસપાસ થતા પરમાણુ પરીક્ષણના પ્રયોગો પણ અમેરિકાએ અટકાવેલા. વર્ષ 1998માં પરમાણુ પરીક્ષણ સમયે આવેલા પડકારો અંગે ડો. અનિલ કાકોડકર કહે છે, 'પાવર અને ડિપ્લોમસીની દુનિયામાં એને જ ફાયદો થાય જે તાકાતવર હોય. ભારતે પહેલું પરમાણુ પરીક્ષણ તો કરી નાખ્યું પણ દુનિયાના શક્તિશાળી દેશો ભારત પર CTBT (The comprehensive Test Ban Treaty) પર સાઇન કરવા પર દબાણ કરી રહ્યા હતા.

ભારત સામે પડકારજનક પરિસ્થિતિ હતી. પાકિસ્તાન પણ ન્યૂક્લિયર હથિયાર હાંસલ કરી ચૂક્યું હતું. જો ભારત સીટીબીટી પર હસ્તાક્ષર કરી દે તો કાંડાં કપાઈ જાય અને હંમેશાં માટે પરમાણુ હથિયાર બનાવવાથી વંચિત રહી જાય, ને જો સંધિ પર હસ્તાક્ષર ન કરે તો ભારતને સ્પષ્ટ રૂપમાં કારણ આપવું પડે. પશ્ચિમી દેશો ભારત પર NPT (ન્યૂક્લિયર નોન-પ્રોલિફરેશન ટ્રિટી) પર પણ હસ્તાક્ષર કરવા માટે દબાણ કરી રહ્યા હતા. નિ:શસ્ત્રીકરણની આ નીતિ અસંતુલિત હતી. અન્યાયકારી હતી એટલે ભારતે હંમેશાં આ મામલે વિરોધાભાસી વલણ દાખવ્યું છે. ભારત ન્યૂક્લિયર સપ્લાયર ગ્રૂપનું પણ સદસ્ય નહીં, એટલે ભારતને દુનિયાનો કોઈ દેશ યુરેનિયમ પણ ન આપી શકે. પાડોશી દેશ ચીન અને પાકિસ્તાનને કારણે સુરક્ષાના મામલે પણ ભારતની પરિસ્થિતિ જોખમાઈ રહી હતી. આવા અનેકો પડકારોને

પોખરણ-2 બ્લાસ્ટનાં 25 વર્ષ: અમેરિકન સેટેલાઇટોની આંખમાં ધૂળ નાખી, કલામ મિલિટરીના વેશમાં આવ્યા... પરમાણુ પરીક્ષણના ઢીરો ડો. અનિલ ...
વીંધીને આત્મનિર્ભરતાના બળે અમે ન્યૂક્લિયર ટેકનોલોજીને આગળ વધારી છે.
પરમાણુ કાર્યક્રમને સફળ બનાવ્યો છે.'

અમેરિકન સેટેલાઇટને છેતરવા માટે સૈન્ય અધિકારીઓના વેશમાં:

અણુશક્તિપંચના અધ્યક્ષ ડો. આર. ચિદમ્બરમ
ઉર્ફે 'નટરાજ', ભાભા એટોમિક રિસર્ચના
ડાયરેક્ટર ડો. અનિલ કાકોડકર ઉર્ફે 'કાકા',
DRDOના પૂર્વ નિર્દેશક ડો. એ.પી.જે. અબ્દુલ કલામ
ઉર્ફે 'મેજર પૃથ્વીરાજ'...

**અમેરિકન સેટેલાઇટની બાજનજરથી બચવા શું યુક્તિ કરી? ડો. અનિલ
કાકોડકરનું કોડનેમ શું હતું?**

ભારત સામેનો જે સૌથી મોટો પડકાર કોઇ હોય તો એ હતો આ મિશનને ગુપ્ત રાખવું. આકાશમાં ધૂમતા રહેતા અમેરિકી સેટેલાઇટની બાજનજરથી બચવું એ કાંઇ થોડું સહેલું હતું! મિશનની ગુપ્તતા જળવાય એ હેતુસર ભારતીય વૈજ્ઞાનિકો અંડરકવર થઇ ગયા. બધા વૈજ્ઞાનિકોએ સૈન્યના પોશાકમાં સજ્જ થઇ ગયા. દરેકને કોડનેમ પણ આપવામાં આવ્યું. ડો. કલામને 'મેજર જનરલ પૃથ્વીરાજ', આર. ચિદમ્બરમને 'મેજર જનરલ નટરાજ', ટેસ્ટ સાઇટના ડાયરેક્ટર કે. સંથાનમને 'કેપ્ટન આદિ' નામ આપવામાં આવ્યું. 'મારું તો બહુ સિમ્પલ કોડનેમ હતું. મને 'કાકા'ના નામથી બોલાવવામાં આવતો!' ડો. અનિલ કારોડકર હસીને કહે છે.

સફરજનની પેટીમાં પ્લુટોનિયમ!

DRDOના વૈજ્ઞાનિકોની એક ટુકડી તારીખ 7મેના રોજ જોધપુર મોકલવામાં આવી. સેટેલાઇટને બહેકાવવા ડ્રીલિંગ કામ શરૂ કર્યું, જીપો અને ખટારાઓ ખડકાયાં. સૈન્યના અધિકારીઓની રોજબરોજની ગતિવિધિ હશે એમ માનીને અમેરિકન સેટેલાઇટે બહુ ધ્યાન ન આપ્યું.

ટેસ્ટના દસ દિવસ પહેલાં એટલે કે તારીખ 1મેના રોજ મુંબઇના સાંતાક્રુઝ એરપોર્ટ પર એક માલવાહક વિમાન એએનમ-32 ઊભું હતું. થોડીવારમાં ઇન્ડિયન આર્મીની ચાર ટ્રકો આવી. ટ્રકમાંથી પાંચ લાકડાના બોક્સની પેટીઓ ઉતારવામાં આવી અને વિમાનમાં ગોઠવવામાં આવી.

પાંચ લાકડાનાં બોક્સમાં શું હતું એ તો પાઇલટ માટે પણ કુતૂહલનો વિષય હતો. જોધપુરથી ટ્રકોમાં આ પેટીઓને પોખરણ સહી સલામત પહોંચાડી દેવામાં આવી. સફરજનની પેટી જેવા દેખાતા એ બોક્સમાં પ્લુટોનિયમના ગોળા હતા. એક ગોળાનું વજન પાંચથી દસ કિલો જેટલું હતું.

હાઇડ્રોજન બોમ્બના પરીક્ષણ માટે કલામે જ્યારે કાકોડકર પાસેથી બાંધઘરી લીધી!

ડૉ. અનિલ કાકોડકર પાસેથી લેખિત બાંધઘરી લેવામાં આવી હતી. ખુદ 'મિસાઇલ મેન' અબ્દુલ કલામ દ્વારા. મૂળ વાત એમ હતી કે હાઇડ્રોજન બોમ્બનાં પરીક્ષણ કરવા અંગે કલામ થોડા અવઢવમાં હતા. ડૉ. અનિલ કાકોડકર કહે છે, 'અમે બહુ સારી રીતે વાકેફ હતા કે 1998ના પરમાણુ પરીક્ષણ બાદ પ્રતિબંધો વધવાના છે. પરમાણુ પરીક્ષણનું કામ બહુ સમજી વિચારીને સુરક્ષિત રીતે કરવું પડે. સહેજ પણ ચૂક થાય તો આસપાસનાં ગામો પર ભારે વિઘાતક અસર થાય. પ્રયોગશાળામાં ખૂબ એનાલિસીસ કરવું પડે છે આ માટે. થર્મોન્યુક્લિયર ટેસ્ટમાં અમારે એ ધ્યાન રાખવાનું હતું કે ગામને કોઇ નુકસાન ન થાય. એપીજે અબ્દુલ કલામને ડર હતો કે હાઇડ્રોજન પરીક્ષણને કારણે બાજુનાં ગામને નુકસાન ન થાય. આ માટે એમણે મારી પાસેથી લેખિત બાંધઘરી પણ લીધેલી. જોકે સદનસીબે બધાં પાસાંઓ સવળાં પડ્યાં હતાં.'

આ તેજીલી હવા ક્યારે શાંત પડશે?

પાંચ શાફ્ટ (ખાડા) બનાવવામાં આવ્યા હતા. જેમાં એકનું નામ હતું 'વ્હાઇટ હાઉસ' જે 200 મીટર ઊંડો હતો. બીજા શાફ્ટનું નામ હતું 'તાજમહલ' કે જેની ઊંડાઇ 150 મીટર હતી. સૌથી પહેલાં 10મેની રાતે કુંભકર્ણમાં ન્યૂક્લિયર ડિવાઇસ સેટ કરવામાં આવી. આ પછી તારીખ 11મેના રોજ સવારે 4 કલાકે વ્હાઇટ હાઉસ અને 7.30 કલાકે તાજમહલમાં ડિવાઇસ નાખીને સીલ કરવામાં આવ્યું.

હવે ટેસ્ટિંગની રાહ હતી. થોડા કલાકો પહેલાં તેજ હવા ફૂંકાવા લાગી. જો આવા મોસમમાં ટેસ્ટિંગ કરવામાં આવે તો રેડિયેશન ફેલાવાની શક્યતા વધી જાય. આખરે ત્રણેક કલાક બાદ તેજીલી હવા શાંત પડી અને 3.45 વાગે ત્રણ ઘડાકા કરવામાં આવ્યા. ઓપરેશન શક્તિ સફળ નીવડ્યું હતું.

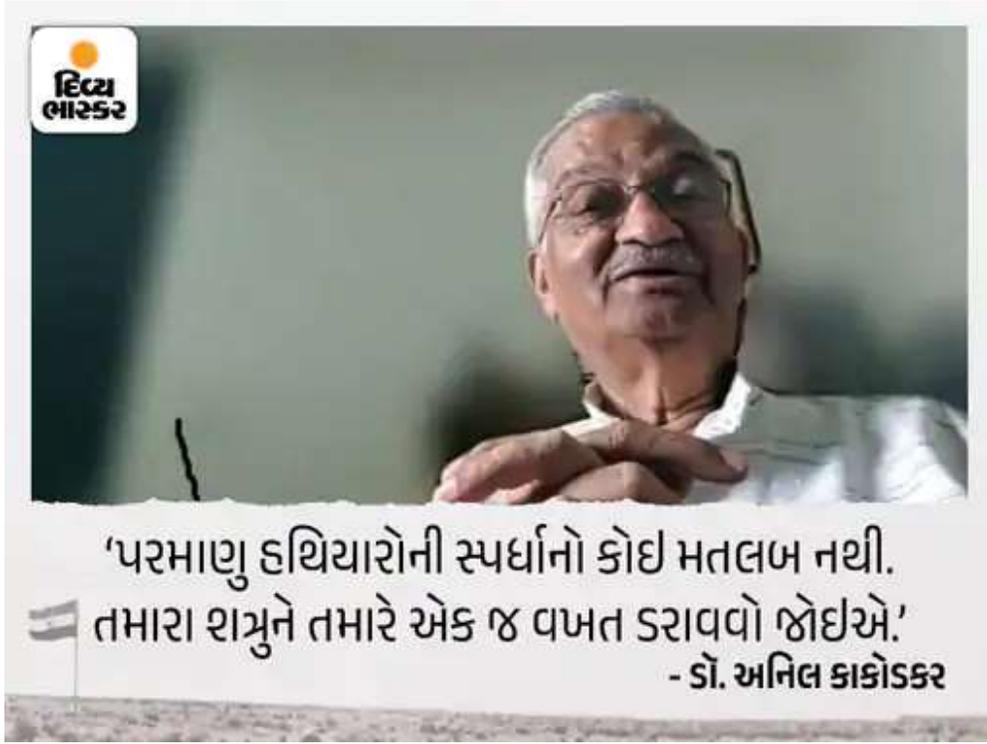
...પણ મને બહુ નવાઇ નહોતી લાગી!

સ્થિતપ્રજ્ઞ ભાવે ડૉ. અનિલ કાકોડકર કહે છે, 'ટેસ્ટ સફળ થયો એટલે મને એ વાતની ખુશી થઇ કે જે પ્રમાણે વિચાર્યું હતું એ જ પ્રમાણે થયું છે. જો તમને તમારા કાર્યની સફળતા અંગે ખાતરી ન હોય તો નવાઇ લાગે. પરંતુ હું નિશ્ચિત હતો કે અમને સફળતા મળશે જ એટલે ખાસ નવાઇ નહોતી લાગી!'

વાજપેયીએ સૌથી પહેલાં વૈજ્ઞાનિકોને અભિનંદન આપતાં બિરદાવ્યા. ખાસ કરીને એપીજે અબ્દુલ કલામ કે જે DRDOના પ્રમુખ હતા, આર. ચિદંબરમ કે જે DAEના પ્રમુખ હતા અને અનિલ કાકોડકર તથા DRDOના મુખ્ય સલાહકાર ડૉ. કે. સંતાનમને અભિનંદન પાઠવ્યા.

ભારતે ત્રણ પરમાણુ ટેસ્ટ કર્યા છે..!

થોડા સમય બાદ વાજપેયી પોતાના આવાસમાંથી બહાર નીકળ્યા. મીડિયાને સંબોધતાં ઘોષણા કરી કે: ભારતે ત્રણ પરમાણુ ટેસ્ટ કર્યા છે. જેમાં એક વિખંડન ઉપકરણ, એક ઓછી ક્ષમતાવાળું ઉપકરણ અને એક થર્મોન્યુક્લિયર ઉપકરણનું પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે. વાતાવરણમાં કોઇ વિકિરણ ફેલાયાં નથી. બે દિવસ પછી તારીખ 13મેના રોજ પોખરણમાં બીજા બે પરમાણુ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યાં. આ આખું ઓપરેશન એકદમ ગુપ્ત રાખવામાં આવ્યું હતું. વાજપેયીના અડવાણી અને જયોર્જ ફર્નાન્ડીઝ જેવા સાથીઓને પણ મોડી ખબર પડી હતી!

ક્ષમા શોભતી ઉસ ભુજંગ કો..

ભારતના પરમાણુ પરીક્ષણના માત્ર પંદર દિવસ બાદ જ પાકિસ્તાને ભારતથી એક વધારે એમ છ પરમાણુ ઘડાકા કર્યા. સાફ વાત હતી ચીનના ટેકે પાકિસ્તાન ઓલરેડી પરમાણુ રાષ્ટ્ર બની ગયું હતું. તારીખ 20 મેના રોડ વાજપેયીએ રક્ષામંત્રી જ્યોર્જ ફર્નાન્ડીઝ સાથે પોખરણ પરમાણુ પરીક્ષણ સ્થળની રૂબરૂ મુલાકાત લીધી હતી. આ પરમાણુ પરીક્ષણની કડક આલોચના થઇ ત્યારે વાજપેયીએ સાંસદમાં 1974ની યાદ અપાવી કે જ્યારે વિપક્ષે ઇન્દિરાના પરમાણુ કાર્યક્રમને ટેકો આપ્યો હતો. વાજપેયીએ સાંસદમાં 'નો ફર્સ્ટ યુઝ'ની વાત કરીને ભરોસો અપાવ્યો. ગેર-પરમાણુ રાષ્ટ્ર વિરુદ્ધ પરમાણુ હથિયારોનો ઉપયોગ નહીં કરવાનો વાયદો કર્યો. જેના પગલે વાજપેયીએ અમેરિકાના તત્કાલીન રાષ્ટ્રપતિ બિલ ક્લિન્ટનને પત્ર લખ્યો હતો. જેમાં એમણે લખ્યું હતું કે, 'પાછલાં ઘણાં વર્ષોથી ભારતની સુરક્ષા મામલે હું ચિંતિત છું. અમારી સીમા પર એક આક્રમક પરમાણુ શક્તિસંપન્ન દેશ છે. એક એવો દેશ કે જેણે વર્ષ 1962માં ભારત પર હુમલો કરી દીધો હતો. પાછલા એક દાયકામાં બંને દેશો વચ્ચેના સંબંધોમાં ઘણો સુધારો આવ્યો છે, પણ સીમાવિવાદને કારણે અવિશ્વાસની સ્થિતિ કાયમ છે. ભારતની સુરક્ષા પ્રતિ અમારી ચિંતા તમે સમજી શકશો.'

પરીક્ષણો બાદ પત્રકારો સાથેની વાતચીત દરમિયાન અડવાણી બે વાર આંસુ લૂછતા જોવા મળ્યા. હિન્દીના મહાકવિ રામધારી સિંહ 'દિનકર'ની પંક્તિઓ ટાંકતાં અડવાણી બોલ્યા: 'ક્ષમા શોભતી ઉસ ભુજંગ કો જીસકે પાસ ગરલ હો.' એટલે કે ક્ષમા એ જ સાપને શોભે જેની પાસે વિષ હોય. આ પરમાણુ પરીક્ષણે હિન્દુ

રાષ્ટ્રવાદને પણ વેગ આપ્યો. પ્રમોદ મહાજને કહેલું કે, આ પરમાણુ પરીક્ષણ નહીં, પણ રાષ્ટ્રવાદનું પરીક્ષણ છે. બાલ ઠાકરેએ પોતાની સ્ટાઇલમાં કહ્યું કે, 'આ પરીક્ષણથી ભારતે દુનિયાને બતાવી દીધું કે હિન્દુઓ હીજડા નથી.'

વાજપેયીને જ્યારે 22 ઇંચની ખુરશીએ પીડા આપી, ઇન્દિરાએ પ્રશંસા કરી જેના નેતૃત્વમાં ભારતે પરમાણુ રાષ્ટ્ર બનવા તરફ કૂચ કરી એ બે મજબૂત નેતાઓ ઇન્દિરા ગાંધી અને અટલ બિહારી વાજપેયીને યાદ કરતાં ડૉ. અનિલ કાકોડકર આજે પણ ભાવુક થઇ જાય છે. 'ધે વેર ગ્રેટ લીડર્સ' આવું બોલતાં એમના ગળામાં ખારાશ બાઝી જાય છે.. ઇન્દિરા અને વાજપેયી સાથેના પ્રસંગો વાગોળતાં તેઓ સ્મરણોનું ભાથું ખોલે છે, '74ના પરીક્ષણ બાદ ઇન્દિરાજીએ અમને સૌને પાર્ટીમાં આમંત્રિત કર્યાં હતાં. ઇન્દિરાજીએ પાર્ટી હોસ્ટ કરી હતી અને અમને સૌને મોટિવેટ કર્યાં હતા. ઇન્દિરાજીએ ટીમના દરેક મેમ્બર્સ સાથે વાત કરી હતી. એ સમયે હું માત્ર એકત્રીસ વર્ષનો જ હતો. આ મારા જીવનનો બહુ યાદગાર પ્રસંગ હતો.

વાજપેયીજીએ ઘૂંટણનું ઓપરેશન કરાવ્યું હતું. ડૉક્ટરોએ ધ્યાન રાખવા સૂચના આપી હતી. ભાભા એટોમિક રિસર્ચ સેન્ટરમાં એક કાર્યક્રમ હતો એ દરમિયાન વાજપેયી ડૉક્ટરોની સહમતી લઇને આ કાર્યક્રમમાં હાજર રહ્યા હતા. વાજપેયીની ઓફિસમાંથી સૂચના આવી કે ઘૂંટણ પર સ્ટ્રેસ ન આવે એટલા માટે ખુરશી કડક અને 22 ઇંચ માપની હોવી જોઇએ.

જ્યારે વાજપેયી BARCમાં આવ્યા ત્યારે એમણે ગળામાં ખરાશ હોવાનું કહીને સારી ગરમાગરમ યા પીવાની પ્રેમથી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. વાજપેયી રેસ્ટ લઇ શકે એ માટે

એક રૂમ રિઝર્વ કરીને અમે રાખ્યો હતો. રૂમમાં રેગ્યુલર ખુરશી હતી. રૂમમાં માત્ર હું અને વાજપેયી હતા. વાજપેયીએ કોઇ ફરિયાદ વિના શાંતિથી ચા પીધી હતી અને બાદમાં એક સરસ સ્પીચ આપી.

બપોર દરમિયાન લંચની વ્યવસ્થા હતી. એ દરમિયાન મેં જોયું કે વાજપેયીજી સ્ટાફે સૂચવેલી 22 ઇંચની ખુરશીમાં કમ્ફર્ટ નથી. 'વાજપેયીજી તમને તકલીફ તો નથી થતી ને?' આવું પૂછતાં વાજપેયીજીએ હા ભણી એટલે મેં એમના માટે બીજી ખુરશીની વ્યવસ્થા કરી. જેના પર બેસીને વાજપેયીને હાશકારો થયો. વાજપેયીજીના સ્ટાફને પછી મેં ખુરશીના માપ અંગે બરાબર તપાસ કરવાની વાત કરી હતી.'

પરમાણુ ઘડાકા બાદ પોખરણ 'ગ્રાઉન્ડ ઝીરો'ની મુલાકાતે તત્કાલીન PM ઇન્દિરા ગાંધી

ભારત નજીકના ભવિષ્યમાં પરમાણુ પરીક્ષણ કરી શકે? શું ભારતે પરમાણુ પરીક્ષણ કરવું જોઇએ?

છેલ્લે જ્યારે આ પ્રશ્ન ડૉ. અનિલ કાકોડકરને પૂછ્યો ત્યારે એમણે જવાબ આપતા કહ્યું, 'આપણે ઓલરેડી પરમાણુ શક્તિ તરીકે દુનિયાને બતાવી દીધું છે. પણ હથિયારોની દોડમાં સામેલ થવું વ્યર્થ છે. તમારી પાસે આટલાં હથિયાર છે અને અમારી પાસે આટલાં હથિયાર છે એવી સ્પર્ધાનો કોઇ મતલબ નથી. તમારા શત્રુને તમારે એક જ વખત ડરાવવો જોઇએ. એકવાર પૂરતું છે. ભારત યુનિવર્સલ પીસમાં માનનારો શાંતિયાહક દેશ છે એવી સ્થિતિમાં પરમાણુ પરીક્ષણ કરીને વિશ્વમાં અસ્થિરતા પેદા કરવી આવકારવાદાયક વાત નથી. જોકે આપણી શાંતિપ્રિયતાને કોઇ નબળાઇ પણ ન સમજી બેસે એ માટે આપણું ડિફેન્સ મજબૂત હોવું જોઇએ.'